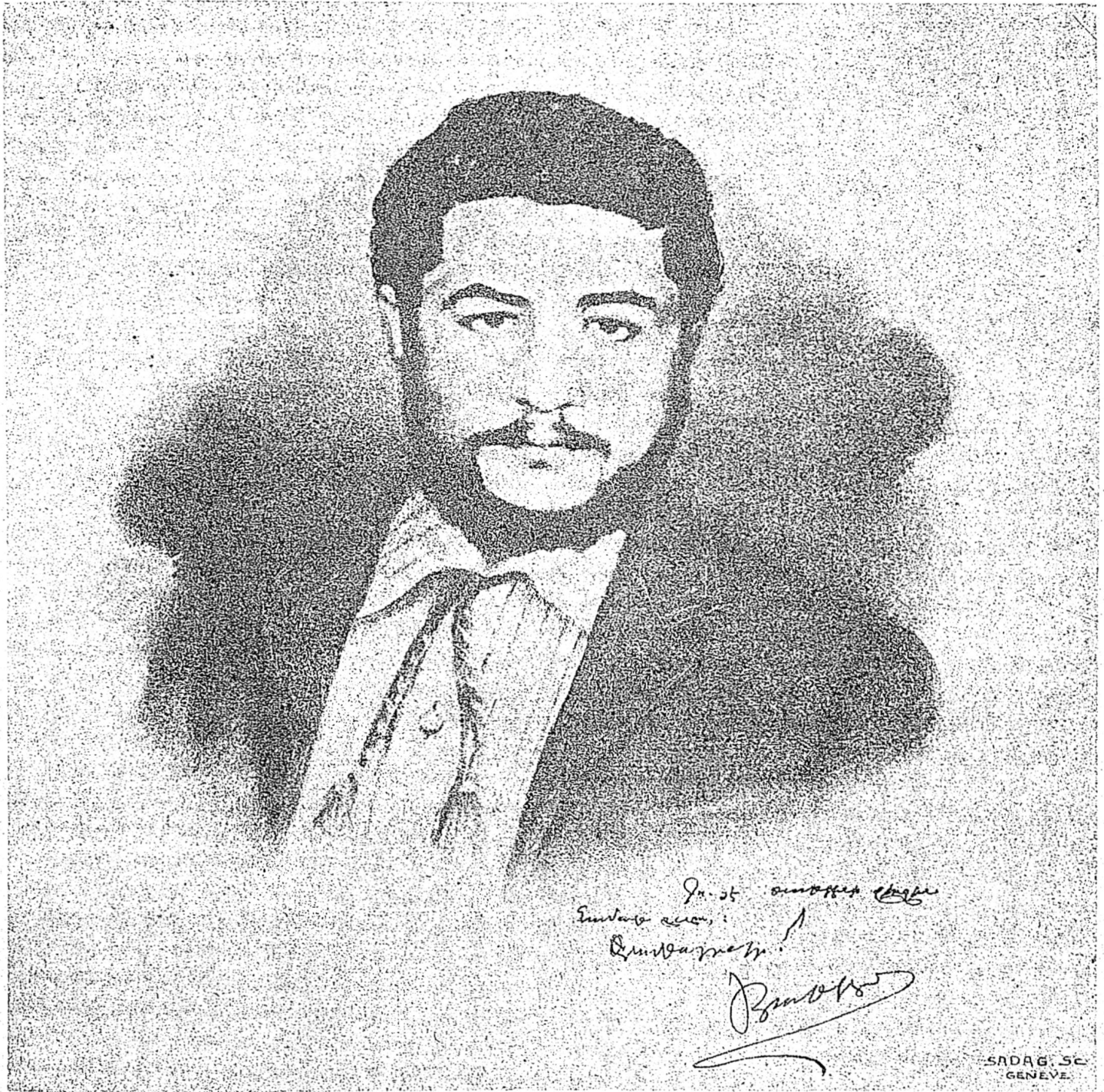

ԴՐՈՇԱԿ

Հ.Յ.Պ. ԲԻՐՈՅԻ
ՊՐԻՆՏԻՍ
A.R.F. BUREAU
LIBRARY

„ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈՒԱԿ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ“ ՕՐԳԱՆ

Ինչ որ աստիճան էր
 Եստե՛ս աստիճանը
 Գրեցա՛րք ինձ

Յրատեր

SADAG. SC.
GENEVE.

ՊԵՏՐՈՍ ՓԱՐԵԱՆ
 (ԲԱՐԿԵՆՍԻԻՆԻ, ԽՈՍՐՈՎ)

Բ Ա Ր Կ Ե Ն-Ս Ի Ի Ն Ի

(ՊԵՏՐՈՍ ՓԱՐԵԱՆ)

«Մենք սուրբաբան շատ խնդրեցինք կողմնազին ու լացնք, Աղի-աղի արտասուելով ծեղքն ու ոտքը լուացինք. Բայց նա շանսաց պաշտամանքին ողորմելի հայերուն, Այժմ նայինք, նա կը լսէ որոտումը ռումբերուն»:

Կեցցէ՛ Յեղափոխութիւն, յարգանք Յեղափոխութեան նահատակներուն:

Մենք այս սրտաբառով բացազանջութիւնը կրնենք, ըմբռնած ըլլալով սա ճշմարտութիւնը՝ թէ կիտանք առանց յեղափոխութեան արժեք չունի: Յեղափոխութիւնը տիեզերքին մէջ է արդէն: Մարդկային պատմութեան մէջ մեծ դարագլուխները յեղափոխութեան պղնձէ պատանդաններուն վրայ բարձրացած են: Երբ ազգերը բարոյական և իմացական անկման մէջ են, յեղափոխական լծակը կոթնոցներու է անոնց, երբ թագապետի աւազակները, սուրբ իշխանաւորները կը քամեն ժողովուրդին կենսականութիւնը, յեղափոխութիւնը բողբոջէ սուր մը կը դնէ անոր ակիւն մէջ:

Ազգերու ամենէն վսեմ արտայայտութիւնը յեղափոխութիւններն են եղած: Ով որ չունի այդ ոգին՝ դատապարտւած է մեռնելու: Թիւրքիան չըմբռնեց՝ թէ հայութեան մէջ ահեղ բարոյական ոյժ մը կար. անիկա դիակնացած դաշտեր պարզեց, բայց սարսուհասար կը տեսնէ այսօր՝ թէ չարաչար սխալած է: Դիակները ինկան, բայց յեղափոխական գաղափարը կանգուն է աւելի անվեհեր և աւելի վճիտ ու խեղճանացած:

Երնէ՛կ այն ազգին, որ իր ծոցին մէջ կը կրէ յեղափոխիչ ուժեր: Թիւրքիան իր անշարժութեան մէջ մզլեցաւ ու փոտեցաւ. հայութիւնը պիտի ապրի, որովհետև իր խորքին մէջ հրաբուխի հնոցներ կան: Այդ հրաբուխի հնոցները այն բացառիկ անձնաւորութիւններն են, որոնց մահը մեծ պարագ մը կը ձգէ. այդ պարագը ալ աւելի զգալի է և ճնշող, երբ հայրենիքը մեծ ճգնաժամ մը կանցնէ:

Այսպէս եղաւ **ԲԱՐԿԵՆ-ՍԻՆԻՆ** մահը:

Ո՛վ էր Բարկէն-Սինին (Խոսրով):

Գաւառացի աղքատիկ երիտասարդ մ'էր, հազիւ 23 տարեկան, խանդով ու զգացումով լեցուն. մէկ խօսքով յեղափոխութիւնն էր մարմնացած և հոգին էր Պոլսոյ Դաշնակցութեան:

Այդ անզուգական երիտասարդի կեանքն է, զոր պիտի գծենք հոս: Զինքը մօտէն ճանչցողները անբաւական պիտի գտնեն սոյն կենսագրութիւնը, իսկ չի ճանչցողներուն համար ալ մենք անբաւական կը գտնենք. ուստի ապագային կը թողունք այդ անմահ երիտասար-

դի խղճամիտ կենսագրականը գրելու հոգը:

Բարկէն-Սինին, բուն անունով Պետրոս Փարեան, Ակնի Բինկեան գիւղէն էր, չքաւոր ընտանիքի մը գաւակ և հին աղակական գերդաստանի մը մարած ցորբը: Մանուկ հասակէն ձգելով իր հայրենի անակը, ծընողական գուրգուրանքը ու վերջին մնաս բարոյն ըսելով հայրենի սարերուն, Եփրատի սիրական ափերուն ու ալիքներուն՝ պանդխտեցաւ Պոլիս:

Պոլիս մտած օրէն աշակերտեցաւ Թաղային Աւարժարանի մը մէջ և վերջապէս 1887-ին մտաւ Կեդրոնական Աւարժարանը:

Բարկէն միջահասակ երիտասարդ մ'էր, թիչ մը կունտուկլոր. անոր զօրնը և՛ պինդ կազմեածքը՝ զոր իր հետը բերած էր հայրենի բնագաւառէն, չի ժամգոտեցաւ բնաւ Առաքինի հեղգ միջնորդութիւն մէջ: Մինչև վերջը մնաց լերան կշիռն վրայ բուսած առոյգ ծաղիկը, որ քաջիկ ուժեղ հեքոյնը օրօրուած և ուռճացած է: Օր մը իր տնօրէններէն մէկը օտարական այցելուի մը ներկայացնելով զանի կրակը՝ «հաս հայկական սիւսու մը»:

Դէմքը երազուն և խոհուն արտայայտութիւն մի ունէր, զոր թեթեւ ժպիտ մը կը բարեխառնէր. բայց ինչ որ յատուկ էր անոր համակրելի կերպարանքին՝ զբաւակած ոգևորութիւնն էր, որուն արմատը հոգիին խորը կը հանգչէր: Բնաւորութեամբ յետին ծայր պարզասեր էր. ժուժկալութիւնը ու չարքաշուութիւնը իր անբաժան ընկերներն էին, ապառաժի կտորի մը վրայ կրնար իր գլուխը հանգչեցնել. հանգիստ կերպով կարհամարեր պերճանքը և իր բոլոր գեղեցկագիտական ճաշակը բնականութեան մէջ կը կայանար. սակաւապետ էր և իր սիրտը կանսար դատողութեան ձայնին:

Կեդրոնական Աւարժարանին մէջ սկսան փթիթիլ Բարկէնի բնածին յատկութիւնները և իր հոգեկան կարողութիւնները այդ հնոցին մէջ թրծեցան: Հետեւեցաւ չափական գիտութիւններուն, որոց համար մասնաւոր կոչում ունէր: Այդ ցամաք գիտութիւնները ոչ միայն չի ծծեցին անոր զգայուն սիրտը, այլ ընդհանրապէս տրամաբանական ամուր ջիղեր հիւսեցին անոր զգացումներուն մէջ: Քիչ կարդաց, բայց շատ խորհեցաւ և կարելի է ըսել՝ թէ հեղինակութիւնը ինք իր մէջ գտաւ: Աերլուծող գլուխ մ'ունէր, որուն մէջ միսթիքական կամ վերացական գաղափարներ ասպնջականութիւն չէին գտնուիր: Երկնքին հետ գործ չունէր, մարդկային թշուառութիւնները, զեղծումները, անիրաւութիւնները, արցունքները և հայրենիքի ցաւերն էին իր մտածման առարկաները:

Ձեր կրնար ըմբռնել, թէ ի նշագէս բունակալութիւնը այս դարուն մէջ չամշնալով դեռ կը սողալոր: Դատաւարութիւն մը հանրային բարի իղձերուն մարմնացումը և անոնց արդար գործադրիչը պիտի ըլլայ, կրակը:

Բայց այսպէս չեն ըլլար բռնաւորները, կը բացա-
դանչէր զայրագին. ուրեմն հարկ է, որ հասարակու-
թիւնը իր բարի ցանկութիւնները չի վտասի. այդ
տեսակ ապիկարներու, որոնց ձեռքին մէջ ամեն ազիւ-
ներշնչում ուշ կամ կանուխ մարդախոշոր դաշունի կը
փոխարկի և պատուհաս կը դառնան խաղաղ ժողո-
վուրդներուն՝:

Դեռ ուսանող՝ անդուսպ ոտին մ'էր աջնւկանու-
թեան և դրամատիրութեան. ճշմարիտ ուսմիջարական
ու արմատական տիպար մը: Իր ազգասիրական գաղա-
փարը մարդասիրութեան ոլորտին մէջ կը պտուտէր.
կը սիրէր ազգը, կը սիրէր հայրենիքը, որովհետեւ ա-
նոր միջոցաւ կարող էր ընդհանուր մարդկութեան ծա-
ռայել: Եթէ կասկած մը ունենար, որ հայ ազգին փր-
կութիւնը անտէր, որք ժողովուրդներու պատիժ պիտի
ըլլար, ինչպէս դժոխք-Թիւրքիան, կը նախընտրէր, որ իր
ազգը ստրուկ մնար: 2է՛ սակայն, իր մէջը կզգար հա-
յութեան ազատ նկարագիրը, և բարերախո կը հա-
մարէր ինքզինք խնդ, բայց լայն հայեացքներով օժտ-
ւած ազգի մը զաւակ ըլլալուն համար: Աշխարհի որ
կողմ ալ ըլլար՝ գերութեան կապանքները փշթել
նկրտող ժողովուրդներուն համար պաշտում մը ունէր:
Կարիպալտի հոգին կը կրէր գրեթէ:

Ուսանողութեան վերջնութեւ: տարին վեց ամիս բանտ
մնաց իր փախած մէկ ընկերոջ համար, որ նոյնպէս
ապագային մեծ դեր պիտի խաղար ազգային կիսնքին
մէջ: Բանտէն ելլելէն յետոյ յաջողութեամբ շարունա-
կեց ուսումը և մինչև շրջանաւարտի օրը լուռ մնաց:
Բայց հայրը, որ տաճիկներու տունը հաց կուտար՝ Պետ-
րոսի բանտարկութենէ յետոյ աչքէ ինկաւ և հացէն
կտրւեցաւ:

Կեդրոնականէն հաջիւ ոտքը դուրս դրած էր, վճռեց
նաւապետ ըլլալ. բայց հօրը անգործ և ցաւագար վի-
ճակը պահ մը մտածել տաւ իրեն, մինչև որ Յակոբ
աղան — այս էր հօրը անունը — պատիկ խանութ մը
վարձեց ջուր և սուրճ ծախելու համար: Բայց այդ
խանութը հազիւ կապրեցներ հայր ու տղայ. անդին
կը մնային դեռ մայր մը և եղբայրներ, որոնք նմանա-
պէս իրենց ձեռքը կը նայէին: Բարկէն թշուառութեան
մէջ սնւած շղեր ունէր, գիտէր անոր ամեն երանգնե-
րը. իր ընտանեկան թշուառութիւնը կը շփոթէր հա-
սարակաց տառապանքին հետ. «Ի՛նչ ընեմ, կըսէր, հա-
յութիւնը իմ ծնողացս պէս շատ դժբախտներ ունի,
անոնց ամենուն մէկէն դարման ընելու է՛»:

Տարի մը նախ մը մէջ աշխատելէ՛ յետոյ, մասւ Ա-
զապ-Գաբուի տաճկաց նաւային վարժարանը: Ընարած
ասպարեզին եռանդով փակած էր: Տաճիկ ընկերներուն
մտաւոր ըմբռնման վրայ կը ծիծաղէր. երկար բարակ
անոնց կը բացատրէր երկրաշփոհական տեսութիւնները,
որոնք բերանարաց կը նայէին, մտքերնուն մէջ ըսելով

անշուշտ «նէ՛ աբըլլը կեալուր տըր»: Խորհրդով ընտ-
րեց նաւապետութեան ասպարեզը. վաճառք փոխադրել
կամ հարստանալ չէր նպատակը, գանձ դիզելու ոչ
չնորհք ունէր, ոչ իտեալ, աւելի բարձր գաղափար
մ'ունէր. բայց չի հասաւ իր մուրափին:

Նաւային վարժարանին մէջ էր, երբ որոշեց յեղա-
փոխական կրկէսը նետուիլ, ալիքներու դէմ մաքառելէ ա-
ռաջ հարկ էր բռնութեան դէմ մարտնչիլ. ուստի ինք և
համախոհ քանի մը ընկերներ միասնալով կազմեցին «Սիւ-
նիք» խումբը և մտան «Դաշնակցութեան» դրօշակին
ներքէ: «Դաշնակցութեան» Պոլսոյ առաքելալը առջի
օրէն նշմարած էր անոր մէջ կամքի ոյժ և գործելու
վառ մարմաջ:

Օր մը նաւային վարժարանի տնօրէնը կը կանչէ
Բարկէնը և քաղաքավարութեամբ կը ճամբէ զայն
հայ ըլլալուն համար: Բարկէնի ուրախութիւնը չափ
չունէր. անկէց յետոյ հոգով սրտով փարեցաւ յեղա-
փոխական շարժման: Որպէսզի թևերը աւելի շարժէ,
հայրը, որ բողոքովին ուժասպառ Լոյան էր այլևս, հայ-
րենիք ղրկեց և կրտսեր եղբայրն ալ անկիւն մը սըղ-
մեցուց, հացին փողը հանելու չափ: Ինք այլևս ազատ
էր ամեն հոգէ: Անդհանուրին սուգին առջև մոռցաւ
ամեն անձնականութիւն:

Բարկէն յեղափոխութեան խորոտիկ ծաղիկն էր, որ
կը ծլի ուղղակի թշուառ ժողովուրդին կուրծքին վրայ:
Ինչևէ վերջին րոպէն անտրտունջ և անվերջ գոր-
ծեց իր պաշտած ժողովուրդին սիրոյն ու փրկութեանը
համար: Բոլոր սրտով կատէր տաճիկ ապականած կա-
ռավարութիւնը և կը գտնէր զայն կառավարութիւննե-
րուն ամենէն գարշելի տիպարը: Դիտողութեամբ ու
փորձառութեամբ ըմբռնած էր, թէ սուլթանի դիմա-
կին ներքև սոսկալի հրէշ մը կար: Ատանգի ահաւոր-
ութեան առջև հոգիի վե՛հ թափ մը ունեցած էր, ա-
րի և անվհատ:

Երբ «Է. Յ. Դաշնակցութեան» Պոլսոյ Կօմիտէի ծանր
լուծը իր ուսերուն վրայ դրւեցաւ, Բարկէն բազմապատկեց
ինքզինք: Անխնջ գործունէութեան լծորդեց երկաթէ
կամք և ծայրայեղ ինքնավստահութիւն:

Գործին մարդն էր: Դուլ ու դադար չունէր, կը վազ-
վազէր դէսուզէն և անձամբ հրահանգներ կուտար:
Մէկ օրւան մէջ ծով ու ցամաք իրար կանցներ: Պոլսոյ
ծափն ու ծուկը սերտած էր և ասոր հետ մէկտեղ տաճիկ
ժողովուրդը լաւ ուսուցասիրած էր. գիտակ էր նաև ա-
նոնց հոգեբանութեան. իր սուր դիտողի յատկութեան
չնորհիւն էր, որ ամենավտանգաւոր ձեռնարկներու մե-
ջէն անվնաս և յաջող դուրս պրծաւ: Լրտեսներու ու
ոստիկաններու քթին տակ փոխադրուածներ կընէր հիա-
նալի պաղարկունութեամբ. մազի չափ կասկած չի հրա-
ւիրելով վրան: Կը սպրդէր տաճկաց խաւերուն մէջ,
կը զննէր զանոնք, կը հարցաքննէր և ճարպիկ որսոր-

դի մը պէս ձեռնունայն ետ չէր դառնար: Անծանօթ մը, երբ Բաբկէնը տեսնէր այդ վիճակին մէջ անպատճառ լրտես մը պիտի կարծէր: Զափազանց գաղտնապահ էր. հոսմայեցի զօրավարին պէս, երբ իմանար՝ թէ բաճկոնը իր գաղտնիքը գիտէ՝ կայրէր զանի:

Ահաքեղեզական գործողութիւններ վարեց և աւելի վտանգաւոր դիմումներ ըրաւ կատարեալ անպահովութեամբ: Գիշեր ցերեկ կը տընէր, ինչպէս կըսէր իր ընկերներէն մէկը՝ «Դաշնակցութեան արթուն պահակըն էր»: Զանձոյթը չէր թափանցած՝ անոր մորթին մէջ. ամեն ըոպէ ոգևորելու ընդունակ էր: Սիրտը լի էր ընկերական լայն զգացումներով, ուստի սնամիտութիւնը, կէտձ ազգամտութիւնը պարապ տեղ չի գտաւ անոր մէջ: «Մտքդիկ պարտականութիւններ ունին մէկզմէկու», կըսէր, և ընկերային ազնւացման խորին հաւատացող մ'էր: Իրեն սիրական սկզբունք ընտրած էր, զոր միշտ կը կրկնէր՝ «Մէկը ամենուն համար, ամենը մէկուն համար»: Արդար կը գտնէր բունութեան դէմ, անօրէնութեան դէմ՝ բռնի ուժով կուիլ. հոն, ուր արդարութիւնը և իրաւունքը կանպատուի, ներքի էր ամենածայրայեղ միջոցներ գործածել: Թիւրքիան անոր համար վիթխարի սատակ մ'էր, որ իր Ֆիզիքական ու քարոյական գարշահոտութիւնով կը խամբեցնէր մտքի ամեն կենսական կարողութիւն, և կապականէր ընկերական միջավայրը: «Բարութիւն չէ՞ միթէ՞, կըսէր, վըստահ շեշտով մը, մարդկութեան մէջէն այդ հոտած լէշը վերցնելը, թէև քիչ մը պիտի քրտնիք»:

Բինկեանի և շրջակայ զիւղերուն աւերման ժամանակ իր ծնողաց սպաննելը իմացած էր: Այդ տեսարանին առջև խշխշաց իր սիրտը՝ բայց անխռով մնաց: Ամենուն վրէժը մէկէն պիտի լուծէր: Այս առթիւ ընկերներէն մէկուն կը գրէր «Ծնողքս մեռան, տարուսը քու ծնողացդ, ճշմարիտ գործիչին համար ծնողք չիկան առանձին»:

Վերջապէս երբ հայութիւնը արցունքի տեղ իր երակներուն արիւնը կը պարպէր, երբ Հայաստանը անայութեան ու աւերակներու աշխարհ մ'էր, երբ վարենացած քաղաքակրթութիւնը անողորմ աչքերով կը նայէր մեր եղբայրներու խողխողման վրայ և թոյլ կուտար, որ Առսփորի ճիւղը լերան պէս դիակներ դիղէր, բովանդակ մարդկութեան արժանապատուութիւնը ոտնակոխ ընելով, «Դաշնակցութիւնը» վճռեց ասեղ ու մահացու հարւած մը տալ սուլթանի գահուն և տարտրդնել անոր հիմքը: Այդ առթիւ Բաբկէն նախաձեռնութիւն ունեցաւ Պոլսոյ կերպրոնական կոմիտէի խորհրդակցութեան ներկայացնելու պանքի վրայ յարձակելու միտքը, զոր Եւրոպական կարգ մը թերթեր «դարուս մեծագոյն յղացումներէն» մին կանւաննէ: Նոյնպէս ինքն էր, որ ամբողջ Պոլիսը վառելու խորհուրդը յղացաւ, թէև մերժեցաւ, իբր անագորոյն գործողու-

թիւն մը, բայց իրողութիւնը ցոյց տուաւ՝ թէ Բաբկէնը աւելի կորովամիտ եղած էր:

Վերջին օրը՝ ժամագրավայրին մէջ, ուր պիտի վճուէր մահու և կեանքի հարցը, Բաբկէնը համակ աւիւն և յափշտակութիւն եղած էր: Երբ ամեն բան պատրաստ էր, ոգևորիչ խօսքերով յորդորեց իր ընկերները՝ չնկրկիլ ու և է զոհողութեան առջև: «Հայկական հարցը կը թաղւի, պէտք է կուիք և յարութիւն տանք անոր, կըսէր, եթէ մեր նպատակին մէջ յաջողիք, իզուր չեն մեր թափած արիւնները: Հակառակ պարագային, մեր եղբայրները պիտի շարունակեն մեր սքեքզան դատը աւելի ու աւելի կատաղօրէն և աւելի հաւատքով»: Բոլոր ընկերները ուխտեցին հաւատարիմ մնալ մինչև վերջին շունչներին:

Յետոյ իր ձեռքով բաժնեց զէնք, փամփուշտ և ռումբ: Տեսարանը սրտաշարժ էր: Բոլոր չարագուշակ նախազգացումները կը չքանային գործի վեհութեան առջև:

Ահաւոր և փառաւոր ըոպէն մօտեցած էր: Սուլթանը թերևս այդ ժամուն հայերը բնաջինջ ընելու ծրագիրներ կը դարձնէր Երլազի քարայրին մէջ, իսկ հայութեան արիասիրտ զաւակները իրենց թշուառ եղբայրներու կրած նախատիքի գերագոյն վրէժը լուծելու կը պատրաստէին: Որն էր աւելի արդար և աւելի մարդկային...

Ձինուրուած խումբը վճռողական քայլերով մեկնեցաւ: Բաբկէնը հետևեցաւ այդ քաջարի հերոսներուն, ռումբերով գծտեպնդւած. ատրճանակը նւիրած էր ընկերներէն մէկուն:

Բայց աւաղ, իր սիրած ու կատարած սուրբ գործին վերջնական յաղթութիւնը չի տեսած ինկաւ պանքայի սանդուխներուն վրայ. երկրորդ և մեծ զոհն ըլլալով իր հոյակապ գաղափարին:

Թշնամուն գնդակը անոր իրանը թափանցած էր՝ և իր ձեռքի թոււթերը պայթելով՝ բզկի-բզկի ըրած. էին անվեհեր հերոսի մարմինը: Թշնամին, որ պատրաստ էր ներս խուժելու, այդ անակնկալ ռումբերու որոտումէն նահանջեց, որով Բաբկէն իր մահովն իսկ գործին յաջողութիւնը ապահովեց գրեթէ: Պանքի տէր դառնալէն ետքը, երբ ընկերները վերաւորեալները կը խնամէին, զայն արեան հեղեղներու մէջ գտան. իսկոյն փոխադրեցին պանքին գաւիթը, լացին անոր ծաղիկ արիւնով մկրտած դէմքը և արտասուալից աչքերով համբոյրներ տւին Ազգային մեծ նահատակին:

Կ Ը Շ Ա Ր Ո Ւ Ն Ա Կ Ե Ն Ք

Տիրահոջակ եւրոպական դիպլոմատիան սարսափահար Կ. Պոլսի հերոսական կուից, շտապեց նորից ձեռք առնել մարտիրոս հայ ժողովորդի դատը և ըստ երե-

ւոյթին լըջօրէն զբաղել նրանով: Իսկապէս տեղի ունեցան զանազան տեսակցութիւններ և մտքերի փոխանակութիւն: Եւ իբրև հետեանք այդ դիպլոմատիական յարաբերութիւնների, թէ Հանօտօն և թէ Սօլիւսթիւրին վստահ կերպով յայտարարեցին, որ Հայկական խնդրի վերաբերմամբ այլևս տեսակէտների տարբերութիւն չկայ, և պետութիւնները համերաշխ կերպով պահանջում են սուլթանից վերջ դնել իրերի ներկայ դրութեան և իրագործել ըէֆօրմներ: Մենք էլ ի նկատի ունենալով դիպլոմատիական յարաբերութիւնները և երկու դէմօկրատ ժողովրդի բաղաբական ներկայացուցիչների հրապարակային յայտարարութիւնները, յայտնեցինք այն կարծիքը, որ Հայկական հարցը նոր շրջանի մէջ է մտել, որ այսպէս թէ այնպէս նա մի որոշ լուծում կստանայ, միաժամանակ համոզած լինելով, որ այդ լուծումը երբէք չէ կարող բաւարարութիւն տալ հայ ժողովրդի պահանջներին: Անցան շարժման և մենք տեսնում ենք, որ գործնական ոչ մի քայլ չէ արւած, որ նախկին դրութիւնը շարունակւում է—տեղի է ունենում կոտորած, բանտարկութիւն, սարսափահար ժողովրդի մի մասը թողնում, փախչում է երկրից. տէրրօրը ամեն տեղ կատարեալ է: Ինչպէս միշտ, այս անգամ էլ դիպլոմատիան միայն խօսեց և աւելի ոչինչ: Եւ դեռ բաւական չէ, որ դիպլոմատիան միայն խօսում է, նա մինչև իսկ պաշտպան է հանդիսանում Մեծ-Ոճրագործին և յանցանքը ձգտում յեղափոխականների վրայ. դիպլոմատիան պաշտպան է հանդիսանում այն Ոճրագործին, որը դատապարտւած է մարդկութեան կողմից և որի հասցէին միլիօնաւոր բերաններից միայն անէծք ու հայհոյանք են տեղում:

Քրանսիական հասարակապետութեան քաղաքական ներկայացուցիչը յայտարարեց աշխարհին, որ յեղափոխականները երկրի զանազան կողմերում առաջ էին բերել ապստամբական շարժումներ, սուլթանի կառավարութիւնը ստիպւած էր ճնշել այդ շարժումները, միայն նա խիստ միջոցներով դիմեց: Հանօտօն թէև խոստովանեց, որ սուլթանի կառավարութեան մէջ անարխիա է տիրում և այն էլ «վերելից մինչև ներքև», բայց վախեցաւ նկարագրել կոտորածի իսկական պատկերը, քաջութիւն չունեցաւ ներկայացնել սարսափները իւր բոլոր ուժով. նա ուրացաւ ճշմարտութիւնը և «խիստ միջոց» խօսքով ուզեց վարագոյր քաշել ծածկել հարիւրհազար դիակները և արիւնով ողողած աւերակ երկիրը: Ամբողջ աշխարհը գիտէ, թէ ո՞վ է կոտորածի պատճառը և ո՞ւմ վրայ է ընկնում յանցանքը. ամբողջ աշխարհը գիտէ, որ կոտորածի իսկական հեղինակը Օսմանեան կայսրութեան պետը Մեծ-Ոճրագործ սուլթան Համիդն է, որ կոտորած եղաւ շնորհիւ դիպլոմատիայի թուլութեան ու անհամերաշխութեան: Բայց Հանօտօն ուրացաւ ճշմարտութիւնը և Քրանսիական ազգային ժողովն էլ Ոճրագործ

Համիդի մեղսակցին վստահութեան քէ տւեց, որով ինքն էլ պաշտպան ներկայացաւ դահիճներին: Բայց մի՞թէ դիպլոմատիան լոկ խօսքերով կարող է իր վրայից թափ տալ պատասխանատուութիւնը: Ո՞վ չգիտէ, որ բաւական էր մի լուրջ, դրական սպառնալիք Մեծ-Ոճրագործին, որպէսզէ նա չյանդգնէր իր դժոխային ծրագիրը գործ դնել: Դիպլոմատիան յանձին Հանօտօն, ուզում է իր արիւնոտ ձեռները լւանալ և ապագայում տեղի ունենալիք դէպքերի պատասխանատուութիւնից ազատ մնալ. բայց արիւնոտ փաստերը դեռ թարմ են, որոնց վրայ մատնացոյց եղաւ Քրանսիական ժողովրդի հաւատարիմ ներկայացուցիչը՝ Թօրէսը, պատուելով այդ վարագոյրը, թէև յաղթութիւնը մնաց Հանօտօնի կողմը:

Մեծ-Ոճրագործը ի նշան երախտագիտութեան վարձատրեց իր պաշտպաններին. նա դիպլոմատիային արժանացրեց մի փառաւոր ցինիկ ծաղրի: Ահա փաստը.— Հանօտօն և Սօլիւսթիւրին յայտնում են, որ իրենք սուլթանին կը հասկացնեն և նրանից կը պահանջեն վերջ դնել իրերի ներկայ դրութեան և երկրի մէջ ըէֆօրմներ մտցնել. իսկ սուլթանը իբրև պատասխան դրանց, յայտարարում է՝ որ «բանտից պիտի արձակէ ա՛ն մ՛ե ղ՛ն եր ի ն և այլ ևս թոյլ չպիտի տայ այդպիսիներին հալածել»: Սա մի ծաղր չէ՞, սա մի փառաւոր ապտակ չէ՞ դիպլոմատիային և միաժամանակ մի դժոխային հեգնութիւն ամբողջ աշխարհին: Լուռ ու մունջ տարւեց այս անպատուութիւնը և մինչև իսկ դոհունակութիւն պատճառեց. ոմանք էլ յաղթութիւն բղաւեցին: Որքո՞ն խղճալ է թէ դիպլոմատիան, դրա հետ և այն հասարակութիւնը, որ յուզւել գրգռւել էր Հայկական սարսափներով ու խաչակրաց արշաւանք էր քարոզում, ընդունակ է տանել այդպիսի մի ապտակ, այդպիսի մի ստոր վարմունք, հայ յեղափոխականը, դրա հետ և հայ ժողովուրդը ընդունակ չեն: Այդպիսի մի լիրբ վարմունք, որ ուղղւած է միաժամանակ և վերջիններիս հասցէին, յետ կը դարձնւի ու անպատիժ չի թողնուի: Մենք շատ նախանձախնդիր ենք մեր պատւի համար: Սրանք լոկ խօսքեր չեն, հայ ժողովուրդը այդ ցոյց է տւել. ցոյց է տւել, որ ինքը երբէք վեղ չի ձկիլ բռնակալին ու նրա ոտքերի տակ չի սողալ, որքան էլ թշնամին ուժեղ լինի, որքան էլ տմարդի կերպով շարունակէ իր սարսափները: Չէ՛, հայ ժողովուրդը չի ստորանալ թող թշնամին շարունակէ կոտորել, աւերակ դարձնել բայց և այնպէս նա չի դաւաճանիլ իր ազատութեան Սուրբ Գործին:

Երբ դիպլոմատիան ցոյց է տալիս, որ ինքը անզօր է խաղաղ միջոցով Հայկական խնդիրը լուծել իսկ պատերազմելու էլ երբէք տրամադիր չէ, սարսափելով միջազգային պատերազմից և մինչև իսկ մեղսակից է, երբ մեր թշնամին էլ հեգնում, ծաղրում է, շարունակելով միաժամանակ հայ ժողովրդի ոչնչացման գործը, մենք

չենք կարող մի՛ ըստէ անգամ շեղել մեր գծած ճանապարհից, դադարել յեղափոխական շարժումն որ առաջ բերելուց, կուելուց մենք մեզ թոյլ չենք տալ սարսափներին հանդիսատես լինել, ինչպէս մեզնից պահանջում էր սուլթանի բարեկամ դիպլոմատիան: Եւ մի՛թէ դեռ կը գտնուի մի մարդկային էակ բացի դիպլոմատից, որ այդպիսի մի պահանջ դնի: Ո՛չ, մենք այդպիսի յանցանք չենք գործել: Թշնամին զինաթափ չէ եղել, զինաթափ չենք եղել և մենք «լինել-չլինելու» կռիւ է մղուում և վաղուց է վիճակը ձգւած՝ կամ մենք, կամ Մեծ-Ռճրագործը. երկուսից մէկը պիտի ոչնչանայ:

Մենք մնում ենք մեր համոզումների մէջ — հայ ժողովուրդին փրկողը յիշատակուած թիւնն է և որքան ներքին մեր ուժերը, մենք այդ ճանապարհով կերթանք: Դիպլոմատիան թող շարունակէ լինել ներքնապետի ծաղրի առարկան, մենք նրան չենք նախանձում

Յ Ա Տ Ա Խ Ի Կ Ո Ւ Ի Ը

21/2 օգոստոս 96 թ.

Շատախի հերոսական ընդդիմադրութեան մասին մենք հաղորդել էինք իր ժամանակին: Այժմ աւելորդ չենք համարում հրատարակել այդ փառաւոր կռիւի մանրամասնութիւնները, որտեղ աւելի ևս աչքի է ընկնում զէնքի նշանակութիւնը:

* *

Այնք ումախոճւած էր: Հարիւրաւոր գեղեցիկ տներ աւերակ, մոխրակոյտեր դարձած էին: Յեղափոխական երիտասարդութիւնը քաշւած էր քաղաքէն դէպի Պարսկաստան՝ ահագին բազումթեամբ: Կառավարութիւնը միանգամայն ապահովւած կը համարէր ինքզինքը, մանաւանդ երբ հետզհետէ կը հասնէին սահմանագրւած խի հարիւրաւոր երիտասարդներու կոտորելու լուրերը՝ զանազան հաստատուն փաստերով:

Վասպուրականի դաւաճումներէն շատերը զարնւած էին արդէն՝ քաղաքի կոտորածը և կռիւը սկսելուն պէս: Միայն Մոկս դաւաճող պաշտպանւած էր քիւրդ Մուրթալա բէկի շնորհիւ, որը շտապով քաղաքէն Մոկս հասաւ իր սիրած գաւառի հայ ժողովուրդը սոսկալի փտանգէն փրկելու համար:

Շատախը ոտքի էր կանգնած: Ապսուած սարսափելի ճգնաժամը աչքի առաջ ունենալով՝ Շատախի ժողովուրդը վճռած էր դիմադրել, կուել և այնպէս մեռնել: Ժողովուրդը ամփոփւած էր երկու տեղ, մէկ մասը Թաղի մէջ, միւսը Փեսան-Դաշտի մէջ: Տեղական տաճիկ կառավարութիւնը սկսաւ սարսափել ժողովուրդի պատրաստութենէն, հաստատ համոզւած լինելով, որ իրեն ալ պիտի դիմադրեն, եթէ միջամտելու լինի. իսկ ուժերը աւելցնելու ճար չկար: Գայմագամը յայտարարեց՝

Թէ կառավարութիւնը չը միջամտեր, միայն թէ կաշաղներ չլինին իրենց մէջ: Ժողովուրդը առանց կարևորութիւն տալու՝ Թաղի երեք տուներու մէջ դիրքեր պատրաստեց կուելու համար և զխաւորապէս մէկ ընդարձակ երկար կտան մէջ ամփոփեց բաւականաչափ պաշար: Զուրը Տիգրիսէն կարելի էր հանել տան մէջ: Մեծ դիրքն այդ էր: Իսկապէս, Թաղի մէջ կաշաղ չկար, բոլորը տեղական առիւծներ էին՝ մօտ 70 շէշխաններով և քանի մը փամփուշտաւոր հրացաններով զինւած:

Թաղէն երկու ժամ հեռու՝ Սիվտիկին գիւղացիները իրենց 30 շէշխաններով և 3-4 փամփուշտաւոր հրացաններով գիւղի վերևի սարը բարձրացած և ամրացած՝ կսպասէին կատաղի քիւրդ խուժանին:

Իսկ Վարդան՝ Գաշնակցական իր փոքրիկ հայգուկային խմբով Փեսան-Դաշտի մէջ նստած, հարիւրաւոր ժողովուրդ գլխին հաւաքած, որ եկած էին Փեսան-Դաշտի չորս գիւղերէն և Գաւաշի գաւառէն, սիրտ կուտար, կը խրախուսէր ժողովուրդը, որ չվախնան, չը վհատին և մինչև վերջին շունչը կուին: Շատախի բոլոր Գաշնակցական խմբերը կազմ ու պատրաստ էին: Վարդան Փեսան-Դաշտէն նամակ գրեց Թաղի ընկերներուն, որ պատրաստին և երբէք չխոնարհուին թշնամու առաջ: «Զխաբել էրբէք և ոչ իսկ կառավարութեան խոստումներէն, կուել մինչև վերջին շունչը: Հասեր է ժամը, որ անվհճեր կերպով պէտք է նահատակուի հայրենի հողի վրայ»:

Քիւրդերը նախ յարձակեցան Փեսան-Դաշտի վրայ և Կաղազի գիւղէն սպանեցին եթէ մարդ, ճիշտ այն ժամանակ, երբ Վարդան իր խմբով Արտոսի գլուխը բարձրացած պէտք է անցնէր Գաւաշի կողմերը: Լուրը հասնելուն պէս Վարդան վերադարձաւ, բայց քիւրդերը արդէն փախած էին: Երկրորդ անգամ աւելի մեծ բազմութեամբ յարձակեցան նորէն նոյն Գաշտի Շիդան գիւղի վրայ, խուճը իր դիրքերու մէջ պատրաստ էր և սկսեց կուել: Քիւրդերը երեք զոհ տալով՝ չհամարձակեցան մօտիկնալ և լուր տւին ամեն տեղ, որ օգնութեան հասնին հայ կաշաղները կոտորելու համար: Վարդան նկատելով այդ, ընկերները քիւրդերու դէմ թողուց և ինք ժողովուրդի հետ գիւղը իջաւ. հաց պատրաստել տուաւ թէ իրենց և թէ ժողովուրդի համար: Գիշերւայ ժամ 2-ի ատեններ լուր տուաւ խմբին, որ իրենց դիրքերէն գիւղը իջնեն: Խուճը քանի մը հրացան արձակելէ վերջ՝ յայտարարեց քիւրդերուն, որ այլևս չպիտի կուին մինչև առաւօտը: Քիւրդերը մինչև լոյս անընդհատ կրակ տեղացուցին մեր դիրքերու վրայ: Լուսբացին շտա ղժւարութեամբ մօտենալով դիրքերուն, տեսան որ ոչ ոք չկար: Խուճը վերցնելով իր հետ բոլոր ժողովուրդը՝ քաշեցաւ դիմացի բարձր սարի վրայ և դիրք բռնեց այնտեղ:

Քիւրդերու հաւարը հասաւ և ամբողջ Փեսան-Դաշտը ծածկեցաւ ձիււոր և ոտաւոր գաղաններով: Բայց չհամարձակելով խուճին մօտենալ՝ Շիտան գիւղը, որ բոլորովին դադարի էր, այրեցին ու կատաղած, փրփրած անցան դէպի թաղը:

Թաղեցիները մէկ օր առաջ իրենց դիրքերու մէջ ամրացած էին արդէն: Շաբաթ օր (15 յունիս) կէս օրի ատեններ Փեսան-Դաշտի քիւրդ խուժանը հասաւ Թաղուր պատրաստ կսպասէին կրաւորներ իրենց յայտնի

աւազակապետ Շաքիրի առաջնորդութեամբ, խալեւան-
ցիներ և ուրիշ քիւրդ ցեղեր:

Առաւմարութիւնը շան նման կը դողար. քանի ան-
գամ լուր տւին թէ կազաղները Փեսան-Գաշա իստած
են և նա երբէք չչարժեցաւ: Իսկ այժմ բոլոր ստոր-
նութեամբ Թաղեցոց երկու փոքր դիրքերը պաշարեց
զօրքով և չթողցուց, որ կուէին: Այդպէս կառավարու-
թիւնը քիւրդերու հետ երկու փոքր դիրքերը, ոչնչաց-
նելէ յետոյ յաջողեցան բաւական մարդ ջարդել այդ
տեղեր: Քիւրդերէն ալ ընկան թէև, բայց քիչ: Ազատ-
ւորները մեծ դիրքի մէջ մտան:

Ընդհանուր ոգևորութիւն կը տիրէր այդ ընդարձակ
շէնքի մէջը: Բազմութիւնը լիք, երիտասարդ, ծերունի,
կին, աղջիկ ու երեխայ ամենքը ուրախ զւարթ աշխա-
տութեան մէջ էին: Հրացանաւորները տան չորս կող-
մի դիրքերու վրայ կանգնած՝ պատրաստ կապակէին և
երևցած քիւրդը գետին կը գլորէին: Մէկ մասը նոր
վառօղ կը պատրաստէր, գնդակ կը ձուլէր. փամփուշտ
կը լեցնէր և այլն: Արները հաց կը պատրաստէին և իրենց
եղբայրներուն կօփէին գնդակ ու վառօղ տալով փոք-
րիկները դիրք շինողներուն կը ծառայէին՝ քար ու կա-
հասցնելով: Աեանքը կեռար այդ տեղ, յուսահա-
տութիւն չկար և ամենքը հաւատացած էին, որ յաղ-
թանակը իրենցն էր:

Առաջին կատաղի յարձակման՝ քիւրդեր յաջողեցան
սպաննել դիրքի մէջ երկու հօգի, որովհետև լաւ պատ-
րաստած չէին: Անմիջապէս թաղիքներ թրջելով պա-
տուհաններու դիմացը քաշեցին, այդպիսով գնդակի
աղբեցութիւնը զգալի կերպով կը տկարանար:

Պաշարման խիստ վիճակի մէջ՝ Տիգրիսէն ջուր տա-
նել ներս անկարելի էր և բակի մէջի փոքրիկ աղբի-
րը ցամաքեցաւ յանկարծ. այդ որ բաւական վհատու-
թիւն առաջ բերաւ ժողովուրդի մէջ, բայց անասման
կղաւ ոգևորութիւնը և ուրախութիւնը, երբ անակնկալ
կերպով տան երկու թռնիկները ջուրով լեցեցան ու
այդպէս կը մնան մինչև հիմա: Զրի հօգն վերցւած էր,
թէև հացը շատ պակաս էր, բայց մեր կտրիճներ դիտ-
ցան քիչով դօժ մնայ:

Պաշարման ժամանակ երկու անգամ փորձեցին այ-
րել դիրքը: Մեր անվեհեր դիւցազնուհիներ դուրս
եկան և յաջողեցան մարեցնել կրակը երկու անգամ
ալ, ու այդ պատճառով հինգ կիներ նահատակեցան:
Այո, հինգ դիւցազնուհիներ իրենց կեանքը զօհեցին և
ամբողջ ժողովուրդը ապատեցին: Շատախցի կիներ ալ գիտե-
մունքով:

Առաւմարութիւնը առատ առատ փամփուշտ և զէնք
ցրելով քիւրդերու, երբ տեսաւ որ անկարելի էր
յաղթել հայ կտրիճներուն՝ զօրքը մէջտեղ ձգեց ուղ-
ղակի և երկու դիշեր զօրքերը քիւրդերու հետ միա-
սին կրակ տեղացուցին դիրքի վրայ: Գայմազամն ալ
լուր տուաւ Ղան և օգնութիւն ուղեց: Քաղաքէն անմի-
ջապէս մէկ վաշտ զօրք մէկ թնդանութով ճամբայ ելաւ
Սարի բինբաշի առաջնորդութեամբ:

Մինչև օգնութեան հասնելը՝ քիւրդեր երկուշաբթի
իրիկուն քաշած էին արդէն և ժողովուրդը դիրքէն
դուրս եկած: Բինբաշին հասնելով Թաղը՝ աչքի դար-
նող մարտիկ ձերբակալեց և 30-ի չափ շաշմանա հա-
ւաքելով՝ ազատ արձակեց:

Դիրքէն դուրս անհատական կտրճութիւններ շատ

կատարեցան թաղի մէջ. ոմանք նահատակեցան, ոմանք
աղատ մնացին:

Թաղի ամբողջ կոտորածը 80-90-ի մօտէ, որոնց 40-ը
բնիկ թաղեցիներ են, իսկ մնացածները Շատախի դի-
ղերէն, որոնք հաւաքւած էին Թաղի մէջ: Քիւրդերէն
ընկան 50-է աւելի, Շաքիրը ձեռքէն վիրաւորեցաւ:

Ամբողջ Շատախը դիմելով ինքնապաշտպանութեան՝
յաջողեցաւ փրկել ինքզինք սոսկալի կոտորածէն և
պատրաստ է տակաւին դիմադրել նոր սարսափներու՝
եթէ երևան գան:

Շատախցին տարաւ փառաւոր յաղթանակը, մինչդեռ
միւս գաւառները ոչխարի նման վիզները երկնցուցին
թշնամու սուրին առաջ:

Շ Ա Տ Ա Խ Ի Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ս Գ Ի Բ Ը

ԹԱՂ.—Շատախ գաւառի կեդրոնատեղն է, Տիգրիս դետի
վրայ շինւած հովտի մէջ, այնտեղ ուր Սիվտկի ջուրը կը
խառնուի Տիգրիսին 200 տունէ աւելի բնակիչ ունի բոլորն
ալ հայ: Գաւառին գայմազամը այնտեղ կը նստի եւ զօրքը՝
որ 100-ի չափ է միշտ նշանաւոր գիւղաքաղաք է իր ա-
ռեւտուրով, ծաղկած շալապործութեամբ եւ բնակիչներու
կտրճութեամբ:

Սիվտկին.—Թաղէն 2 ժամ հեռու դէպի հիւսիս 30
տուն է, զուտ հայաբնակ գիւղ է, հովտի ստորոտ՝ ջրի ափին
վրայ շինւած:

ՓԵՍԱՆ-ԴԱՇՏ.—Թաղէն վեց ժամ հեռու դէպի հիւսիս
ընդարձակ դաշտ է, որու չորս անկիւնի վրայ շինւած են
չորս հայաբնակ գիւղեր Շիտան, Կաղաղիզ, Առեղ եւ Կայ-
նամիրան: Մէջտեղը ընդարձակ Փոս-Դաշտը տարւան մեծ
մասը լճացած կը մնայ սարերէն հալած ձիւներէն, միայն
աշնան կողմը կը քաշուի: Զրի խորունկութիւնը թէև 8-10
կիւրի կը հասնի՝ բայց եթէ փոքր աշխատութեամբ ճամ-
կը խառնուի Սիվտկի ջրի հետ՝ եթէ այդ դաշտը ցամաքի
կրնայ ամբողջ գաւառին հայ մատակարարել: Փեսան-Գաշ-
տը բարձր լեռներով շրջապատւած՝ սահմանակից է հիւսի-
սէն Գաւաշին, իսկ արեւմուտքէն Մոկս գաւառին:

Շատախ գաւառ կը պարունակէ իր մէջ 40-է աւելի դի-
ղեր, որոնց մեծ մասը հայ են: Գաւառին սահմաններն են՝
արեւմուտքէն Մոկս, հիւսիսէն Գաւաշ եւ Հայոց-Չոր, ա-
րեւելքէն Նորդուղ, հարաւէն Նորդուղի մէկ մասը: Պօհտան
եւ քանի մը քիւրդ ցեղեր՝ խալիւանցիք, եղզինանցիք եւ
այլն:

ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԱԼՆԵՐԸ

11/23 սեպտեմբեր 96 թ

Տրապիզոնի բանտի քաղաքական յանցանքով ամբաս-
տանւած 27 անձերու 7-ին վճիռները պաշտօնապէս
իրենց իմացուցած են:

1. Մանուկ Ա. Թաթոսեան, 47 տարեկան. բնիկ
տրապիզոնցի: 8'մաճ բանտի դատապարտւած, տունէն

„Հ. Յ. Գաշնակցութեան“ իրեր (կնիք, զէնքեր ևն) գտնուելուն համար:

2. Ստեփան Ա. Թաթոսեան, 56 տարեկան, ատաղձագործ, առաջնոյն եղբայրը ըլլալու ոճիրը գործած ըլլալուն՝ 10 տարեան բանտի դատապարտուած է:

3. Գրիգոր Ա. Թաթոսեան, վերիններուն եղբայրը, 44 տարեկան՝ միևնոյն յանցանքով 10 տարեան բանտի դատապարտուած:

4. Հեթում Տիրատուրեան՝ 30 տարեկան, տրապիզոնցի. ամերիկեան հպատակ, բողոքովին սուտ զրպարտութիւնով 5 տարի բանտի դատապարտուած:

5. Մահտեսի Վարդան Անանեան՝ 50 տարեկան, պարսկահպատակ. երկու սուտ վիաներու զրպարտութեամբ 5 տարի բերդարգելութեան դատապարտուած:

6. Արշակ Գիլիզեան, 35 տարեկան, տրապիզոնցի. կասկածելի երևնալուն՝ անպայման Աքիայ արքայապետի վճիռ տրուած է:

7. Մահտեսի Մինաս Թիւթիւնձեան՝ 35 տարեկան, սրձագործ. տրապիզոնցի, իբր յեղափոխական կասկածուած, 5 տարեան բերդարգելութեան վճիռ տրուած է: Այս անձը մէկ տարուայ բանդարկութեան միջոցին անպարտ արձակելով, ամեն տեսակ սուտ ժառանգութիւն դիմած է, բայց զարձեալ դատապարտուած է:

Տ Ե Ղ Ե Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

Անգլիան սուկալի պարտութիւն կրած՝ քաշուած է երկուսում անպարէզից: Այսօր «հիւանդ մարդու» շուրջը պատուող Ֆրանսիան է: Նա է, որ հայկական սարսափներին վերջ տալու պատրակով իր ֆինանսիստներին շահերն է ձրգտուած առաջ տանել. նա է, որ «խիստ» դիմումներ է անում սուլթանին, նրան է, որ սուլթանը անընդհատ զեկուցումներ է տալիս իր կատարած և կատարելիք բէֆօրմներին մասին:

— Կազմել է Հայոց Ապգային Ժողովը. եւ կանոնաւոր կերպով ձեռնարկել է պատրիարքի ընտրութեանն: Ընտրուել է Օրմանեանը, որ պատճառել է ընդհանուր բաւականութիւն:

— Արտաքոյ կարգի դատարանը, որ կազմուած էր վերջին խառնակութիւնների հեղինակներին գանկու և դատելու, բայց որը զարձեղ էր իրականապէս հայերին հարածելու ամենավրդովեցողիչ մի հաստատութիւն, վերացուել է սուլթանի մի իրադէտով:

— Սառնակութիւններից յետոյ բանտարկւածներից 1,800 հոգի ազատ են թողնուած, ինչպէս և հաղորդել էինք անցեալ համարում:

— Դիարբէքի լալին՝ Ենիգ փաշան, որ քաղաքի սուկալի կոտորածի գործադրիչն էր և որի պաշտօնանկութիւնը ամբողջ մի տարի պահանջում էր ֆրանսիական պետական կամրօնը, վերջապէս փոխուած է և նրա տեղը նշանակուած Սալիգ բէյը:

— Ոստիկանութիւնը վերակազմուելու է և ևրոպական ձևով:

— Հանուստոն յայտնել է մինիստրների խորհրդին, որ մեծ եռանդով բանակցութիւններ են տեղի ունենում՝ թէ խոստացած բէֆօրմները գործադրելու և թէ նոր անհրաժեշտ վարչական-ֆինանսական բէֆօրմներ ձեռք բերելու համար:

— Մարաշում զինուորական ատեան է հիմնուած՝ հայր Սալվատորին սպանման մէջ մեղադրուող Մաղաքի բէյին դատուելու համար:

— Հանուստոն յանձնուել են այն հրահանգները, որոնք ուղարկուած են Անատոլիայի վիկայէթներում բէֆօրմները

գործադրելու, ինչպէս նաև նոր նշանակուած պաշտօնեաների ցուցակը:

— Բէֆօրմների ծրագրի համաձայն, կայսերական կառավարութիւնը նշանակել է վեց վիկայէթներում գաւառների գայմագամներին քրիստոնեայ օգնականներ: Բացի այդ, վեց վիկայէթներում սկսել են հաստատել յատուկ գատական մարմիններ համեմատ ծրագրած բէֆօրմների:

— Հայկական նահանգները երկու տարի ազատ են մնալու հարկատուութիւնից:

Բ. Դուռը յանձնել է դեսպաններին մի յիշատակազիր, ուր թուում է մի առ մի արդէն Անատոլիայում գործադրած բէֆօրմները:

Եւ մինչդեռ ֆրանսիական մամուլը թմրկահարում էր գիլյոմաստիայի տարած յաղթութիւնը, մինչդեռ ֆրանսիական հաստատիրները չեն կարողանում զուգել իրենց ցընծութիւնը Կամբուժի նոր ֆինանսական քաջի յաջողութիւնը նախատեսելով: Տաճկահայաստանից շարունակուած են տեղալ մէկը միւսի յետեւից ստիլոպական սրտամորմք լուրերը:

— Ճիշտ է, Աղզային Ժողովը կազմուել է, բայց ապօրինի, և այդ «Ժողովը ազգի ամենամատանելի ցարերը թողած, զրաղած է Սահմանադրութեան քննութեանը: Ո՛վքեր են այժմ այդ Ժողովի անդամները և ի՞նչ փոփոխութիւն կարող են դրքա առաջ բերել ներկայ սարսափների աղբիւրութեան տակ:

— Արտաքոյ կարգի դատարանը վերացուել է. բնականաբար նա պէտք է վերանայր, որովհետեւ քաղաքում մարդ չմնաց, բանտերում սզատ տեղի Բացի այդ, նա ոչնչալրեց սուլթանի խոտուածից 10 օր յետոյ: Իսկ այդ ժամանակամիջոցը բաւական էր «պահա բաները կարգի ձգելու»:

1,800 բանտարկւածները ազատուած են: Սակայն սրտով են այդ ազատուածները, ո՛վքեր են դրքա.— յայտնի չէ:

— Դիարբէքի լալին՝ Ենիգ փաշան պաշտօնանկ կուտ, նրա տեղը նշանակելու Սալիգ բէյը, և նոր սարսափելի կուտ ուր Ե տեղի ունեցաւ այդ դժբախտ քաղաքում:

— Ոստիկանութիւնը վերակազմուելու է և ևրոպական ձևով: Հայերիս միակ միթարանքը տաճկական պարուշ տաթիկանութիւնն է. այժմ Եւրոպան հայերի բարիքի համար ոստիկանութիւնը վերակազմուած է. այդ էր մեզ պակաս:

— Մինչև իսկ հայր Սալվատորի մահուան հեղինակ Մաղաքի բէյը գեռ ազատ պատուած է...

— Անգլիական միսիօնարը, որ նպատաներ էր բաժանում հայերին Մարաշում, բանտարկուած է:

— Էվերիկ գիւղում, Կեսարիայի շրջակայքում, նոր կոտորած է եղել: Կոտորածներ են տեղի ունեցել Դիարբէքի և Սարբերդ: Ըստ «Դէյլի-Նիւզի» 500 սպանուած կայ:

— Պաշտօնանկ եղած Նազըմ փաշան արժանապիլ է փառաւոր պարզուների սուլթանի կողմից:

— Հայ ծառայողներին շարունակուած են արտաքուլ, մինչև իսկ երկամուղու վարչութիւնից:

— Հրաման է արձակուել ձերբակալել 15 հայ, որոնք մեղսակից են հանարում Ղալաթիայի հայ եկեղեցու գործում:

Նոյն հայաձանքը, նոյն թալանը, նոյն կոտորածները...

Ֆրանսիային չի յաջողում Ռուսաստանը արջի կոտորութեամբ խոչըդոտներ է շարուցանում իր սիրուեալ գիմայ, մանուշանդ նրա ֆինանսական առաջարկութիւնների տութիւն: Նա իրեն սեփականութիւն է համարում Տաճկաստանը և թոյլ չի տալ ուրիշներին միջամտել ու իր ծրագիրը խանգարել: Իսկ այնտեղ թող կոտորէին, աւրուին, ի՞նչ փոյթ նրան... Անգլիայից յետոյ Ֆրանսիան էլ շուտով կը հեռանայ: Այն ժամանակ կարգը Ռուսաստանին է Տեանեք, նա ինչ ձեւով կը տանի Տաճկահայաստանի «խաղաղաման» գործը:

Գաշնակցութեան անձամբօրներց խնդրում է թղթակցութեան և ներատուութեան համար դիմել:

Rédaction du Droschak, Genève (Suisse)